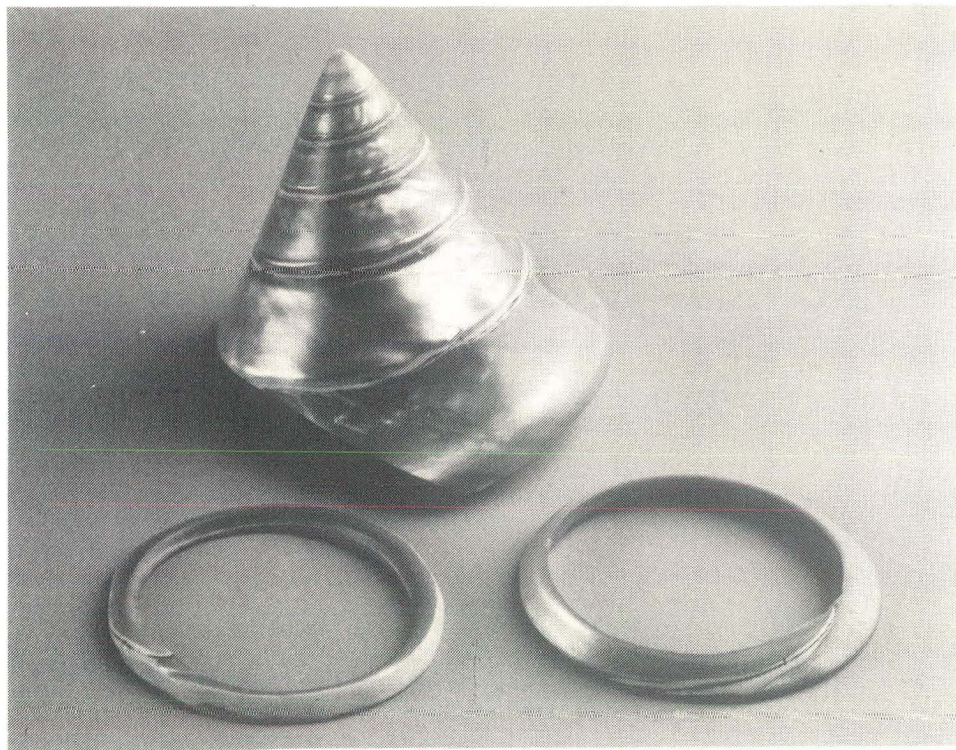

Wel en wee van de grootste Trochus

Willem Faber

Heel dikwijls kan men over een weekdier het eeh en ander te weten komen uit de namen, zowel de wetenschappelijke naam als de populaire namen in de verschillende talen. Dat is ook het geval bij de grote tolhoren. Het weekdier dat met deze naam wordt aangeduid, behoort tot de familie der Trochidae Rafinesque, 1815. In vele boeken wordt de hier bedoelde soort *Trochus niloticus* L., 1767 genoemd en daarmee ingedeeld in het geslacht *Trochus* L., 1758. Andere

auteurs plaatsen onze tolhoren in het geslacht *Tectus* Montfort, 1810 en dan in het subgenus *Rochia* Gray, 1857. In dat geval ziet de volledige wetenschappelijke benaming er aldus uit: *Tectus (Rochia) niloticus* (L., 1767). Ter verduidelijking kan daarbij dienen, dat het Latijnse woord trochus hoepel betekent en tectus overdekt. *Niloticus* heeft kennelijk te maken met de Nijl, terwijl de herkomst van het woord *Rochia* mij niet bekend is. Deze naamgeving kunnen we nog aan-

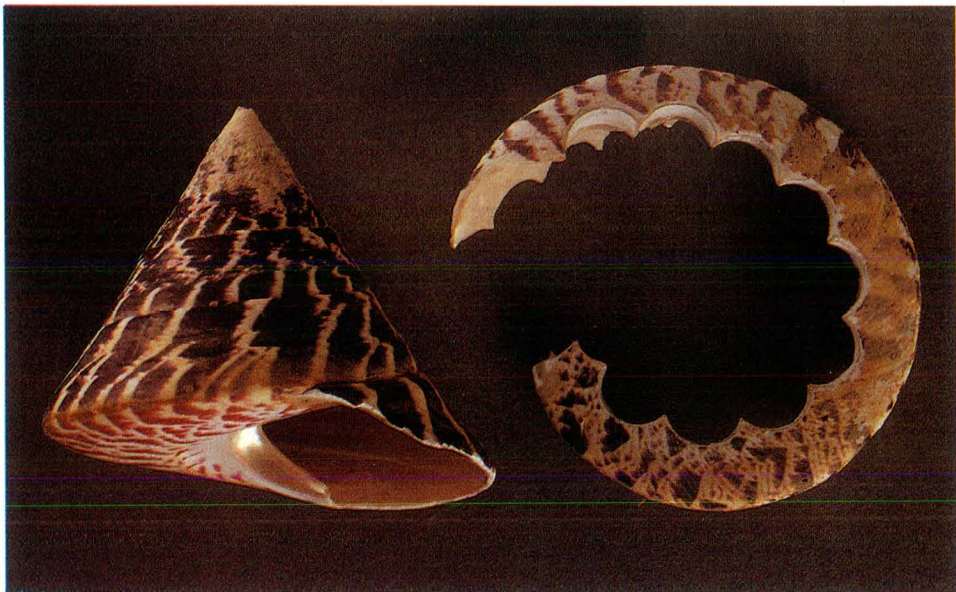
Afb. 1 De schelp van *Tectus niloticus* tot op de parelmoerlaag afgeslepen en twee uit het basisgedeelte van een dergelijke schelp "gesneden" armbanden, afkomstig uit Papoea en Nieuw-Guinea. Coll. Natur-Museum, Coburg, BRD. Foto W. Peetz.

vullen met de Engelse namen pearly top shell of commercial top shell en de Duitse aanduidingen Riesen-Kreiselschnecke of Eckmundschnecke. Of ook de Franse taal een eigen naam voor deze slak kent heb ik niet kunnen vinden.

Tectus niloticus is de grootste vertegenwoordiger van zijn familie de Trochidae. Hij kan tot 15 cm hoog worden. De uiterlijke vorm lijkt op een omgekeerde tol: kegelvormig, maar de naam kegelslakken is al vergeven aan de Conidae. De schelp is dik en zwaar. De oppervlakte is nogal glad. Vlak boven de suture bevindt zich bij de oudere windingen een rij knobbeltjes. De mond is nagenoeg geheel aan de onderzijde van de schelp gelegen en heeft een wat hoekige opening. Niettemin is het operculum rond. De schelp is onmiddellijk herkenbaar aan de kleur: op een roze-achtige achtergrond lopen vanuit de top breder wordende roodbruine of granaatkleurige banden van een enigszins grillige vorm. Deze banden lopen ook maar minder duidelijk aan de basis van de schelp door.

KNOPENLEVERANCIER

Onder de kalklaag van de schelp bevindt zich een dikke parelmoerlaag. Schelpen, waarvan die buitenlaag is verwijderd, maken de indruk uitsluitend uit parelmoer te bestaan. In deze „geslepen" vorm zijn zij gewild als sierstuk, nu zowel als vroeger (afb. 1). Juist die dikke laag parelmoer heeft de grote tolhoren jaren lang tot een zeer gewild handelsobject gemaakt. Uit die laag werden de parelmoeren knopen gemaakt. Als men daarbij bedenkt, dat toen vrijwel alle kleding van dergelijke knopen was voorzien en kunststofknopen nog niet bestonden, kan men een indruk krijgen van de enorme aantallen schelpen, welke voor de knopenindustrie werden gevestigd. Dance geeft daarvan enige voor zich sprekende, officiële vangstcijfers: voor Queensland in 1919: 1048 ton en 265 ton in 1922; voor Nieuw-Caledonië in 1913: 1004 ton en 180 ton in 1930, terwijl voor de Andamanen en Nicobaren-eilanden de aantallen tonnen in 1930 en 1935 respec-

Afb. 2 *Tectus niloticus* en het gedeelte van een schelp, dat is overgebleven, nadat daaruit knopen zijn vervaardigd. Coll. A. Herlaar. Foto Th. Strengers.

Afb. 3 Fraaie armband, vervaardigd uit de schelp van *Tectus niloticus*. Ø 9 cm. Dient als sieraad en als ruilmiddel. Coll. Natur-Museum, Coburg, BRD. Foto W. Peetz.

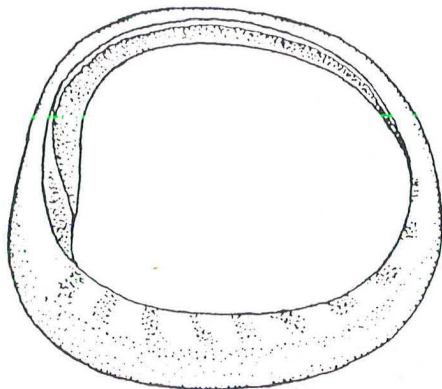
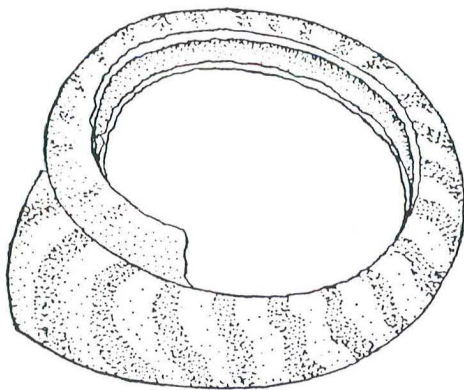
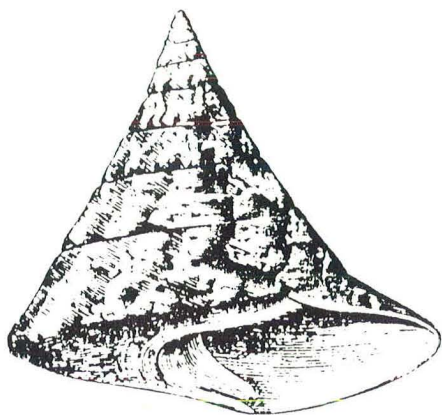
tievelijk 450 en 50 bedroegen. En dan te bedenken, dat een ton ruwweg 4000 schelpen bevat en dat het dier ongeveer drie jaren nodig heeft om een grootte te bereiken die hem voor de industrie interessant doet zijn. Als we daaraan nog toevoegen, dat er niets bekend is over de niet geregistreerde vangsten, is het niet te veel gezegd, dat voor deze tolhoren de knoop de ernstigste bedreiging vormde.

De knopenfabricage was arbeidsintensief. Schelpen zijn niet steeds gelijk van vorm en bovendien werden ook andere schelpensoorten gebruikt. De knopen moesten dan ook met de hand worden vervaardigd. Geven de vangstcijfers van de eerste decennia van deze eeuw reeds grote aantallen aan, de importcijfers van de vorige eeuw vertonen een soortgelijk beeld. Vooral Engeland, Frankrijk, Oostenrijk, China en Amerika hadden een uitgebreide knopenindustrie maar ook in de Soedan werden vele knopen

gemaakt. Het ligt voor de hand dat niet al het geïmporteerde materiaal, dat ongesorteerd met scheepsladingen werd aangevoerd, even goed bruikbaar was. Hoe lager de prijzen, hoe kritischer men de te gebruiken schelpen uitzocht. De rest werd met wat er van de gebruikte schelpen over bleef (afb. 2) afgedankt. Zo ontstonden bergen ongebruikt materiaal. Er wordt zelfs beweerd dat het stadhuis van Birmingham op een dergelijke berg is gebouwd. De opkomst van de kunststoffen heeft de knopenindustrie geheel veranderd en is daarmee stellig van doorslaggevende betekenis geweest voor het voortbestaan van onze Trochus.

SIERADEN

Het waren niet alleen de knopen, die de *Tectus niloticus* zo populair hebben gemaakt. De bewoners van Nieuw-Guinea, de Bismarckeilanden en

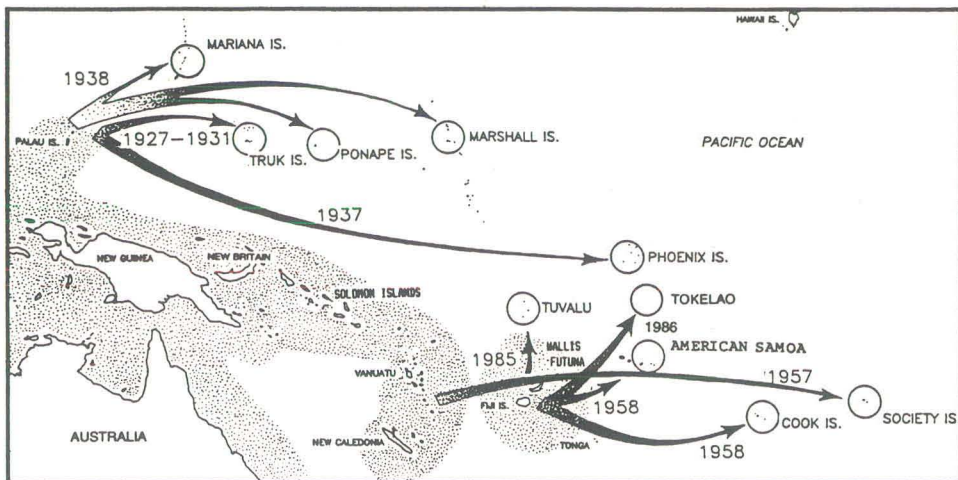

de Salomonseilanden maakten reeds lang uit de schelpen van deze tolhoren armbanden (afb. 1, 3 en 4). Eerst worden voorzichtig met een hard voorwerp de bovenste windingen verwijderd, waarna de bodem zodanig wordt doorboord, dat een ruwe ring overblijft. Vervolgens wordt de ring geslepen. Het resultaat is een fraai parelmoer produkt, dat met trots werd gedragen. Nog mooier was het om verschillende ringen van dezelfde grootte aan één arm te dragen.

VOEDSEL

Niet alleen de schelp heeft onze tolhoren zo'n belangrijke plaats bij de mens bezorgd. Het dier wordt op vele plaatsen ook als voedsel voor de mens gebruikt. Het belang van deze soort heeft er zelfs toe geleid, dat de mens zijn verspreidingsgebied aanzienlijk heeft uitgebreid. De soort komt van nature voor in het Indopacifisch gebied. Op bijgaand kaartje (afb. 5), gebaseerd op een kaart van Brian Parkinson, is te zien dat men al 60 jaar *Tectus niloticus* naar allerlei eilandengroepen in de Grote Oceaan heeft overgebracht. In 1957 is de soort voor het eerst op Tahiti ingevoerd en sedertdien gedijt hij daar goed. Het is zelfs niet uitgesloten, dat zijn komst de ontwikkeling van andere diersoorten heeft afgeremd. Het laatste transport was in 1986 naar de Tokelao-eilanden. Aanvankelijk, in maart van dat jaar, werden 700 levende exemplaren daarheen per schip vervoerd van de Fiji-eilanden, maar dat was geen succes. Door de lange afstand – 300 mijl – was het sterftcijfer hoog. Daarom werd met behulp van de Nieuwzeelandse luchtmacht in mei 1986 een aantal van 500 exemplaren per parachute afgeworpen. Dit keer was er nauwelijks sprake van sterfte. Volgens mededelingen van de visserij-autoriteiten zijn zij

Afb. 4 Twee stadia van de vervaardiging van armbanden uit de schelp van de grote tolhoren *Tectus niloticus* (boven), Midden: de bovenste windingen zijn verwijderd en de basis is doorgebroken. Onder: de ring na verdere bewerking. Afkomstig uit Nieuw-Guinea. Naar Boettger.

Afb. 5 Dit kaartje, ontleend aan Hawaiian Shell News en gebaseerd op een kaart van Brian Parkinson, geeft een beeld van de vele overbrengingsoperaties, waardoor het verspreidingsgebied van *Tectus niloticus* in de loop van deze eeuw aanzienlijk is uitgebreid.

allen nog in leven op de plaatsen waar ze zijn losgelaten. En nu maar hopen, dat de poging om de bevolking die daar als enige bron van inkomsten de copra heeft, niet alleen een andere inkomstenbron te bezorgen, maar ook een aanvullende mogelijkheid om zich van de noodzakelijke proteïne te voorzien, succes heeft.

PARELS

De dikke parelmoerlaag van deze tolhoren doet al veronderstellen dat ook parelvorming niet is uitgesloten. Er is inderdaad een ovaalronde kleine parel beschreven van een lengte van 4,5 mm, bestaande uit aragoniet. Ook worden zogenaamde Trochus-parels verkocht. Dit zijn echter kralen, die uit de columella van *Tectus niloticus* zijn vervaardigd.

De grote tolhoren is te vinden in de koraalgebieden en dus in de tropische wateren. Daar leeft hij van afval en algen. De dieren zijn van gescheiden geslacht. De bevruchting vindt vrij in het water plaats. De soort is zeer algemeen. Komt voor tot ongeveer 20 m diepte.

LITERATUUR

- BOETTGER, C.R. 1962. In: Meeresprodukte, ein Handwörterbuch der marinen Rohstoffe. Berlin.
- COOMANS, dr. H.E. 1977. Parelvorming bij slakken. Vita marina, buikpotigen 152-153.
- DANCE, S. Peter. 1982. Seashells. Londen.
- KIRA, Tetsuaki, 1965. Shells of the Western Pacific in colour, vol. I. Osaka.
- LINDNER, Gert. 1977. Elseviers gids van de zeeschelpen. Amsterdam.
- SALVAT, Bernard & Claude RIVES. 1975. Coquillages de Polynésie. Tahiti.
- SAUL, Mary. 1974. Shells. Londen.
- SPRAKE, Austin. 1978. Pearls & Mother of Pearl. Guernsey.
- VOLA, Kolinio. 1987. Johnny Trochusseed at Work. Hawaiian Shell News, vol. XXXV (2): 10.

DANKBETUIGING

Hartelijk dank aan dr. Werner Korn, directeur van het Natur-Museum te Coburg. BRD, die zo vriendelijk was ons de foto's van de parelmoeren tolhoren en de daaruit vervaardigde armbanden ter beschikking te stellen. Het Museum is gevestigd Park 6 te Coburg in West-Duitsland.